

הפוליטיקה הערבית בישראל והבחירות לכנסת ה-19

גיליון מס' 1,
20.12.2012

עדכון הערבים בישראל | עורך: אריק רודניצקי |

תכנית קונרד אדנאואר לשיתוף פעולה יהודי-ערבי مشروع كونرد ادناوار للتعاون اليهودي – العربي

תוכן העניינים

- א. דבר העורך 2
- ב. מאמרי המערכת 4
- 4..... אריק רודניצקי / הפוליטיקה הערבית והבחירות לכנסת: אידאולוגיה ופוליטיקה
- 6..... מרי תותרי / האם תם עידן השתתפות של האזרחים הערבים בפוליטיקה הארצית בישראל?
- ג. מאמרי עמדה 8
- 8..... ודיע עואודה / משבר המפלגות הערביות
- 9..... זוהיר אנדראוס / בחירות לכנסת: החרמה, השתתפות או חסות בין לאומית?
- 9..... רמזי חכים / יש אלטרנטיבה להשבת האמון במפלגות ובפוליטיקאים
- ד. סוגיות מרכזיות במערכת הבחירות 10
- 10..... המערכת הפוליטית הערבית – כללי
- 10..... בעד השתתפות בבחירות לכנסת
- 11..... הקריאה להחרמת הבחירות
- 13..... עמדת הפלג החוץ-פרלמנטארי של התנועה האסלאמית
- ה. היערכות המפלגות 14
- 14..... חד"ש
- 14..... בל"ד
- 15..... רע"מ-תע"ל-מד"ע
- 16..... דע"מ – ארגון הפעולה הדמוקרטי
- 16..... מפלגה חדשה: התקווה לשינוי
- 17..... מפלגת העבודה
- 17..... מרץ
- 18..... ש"ס
- ו. נתוני רקע 19
- 19..... שיעור השתתפות בבחירות ביישובים הערבים והדרוזים: 2009-1992
- 19..... דפוסי ההצבעה בבחירות ביישובים הערבים והדרוזים: 2009-1992

Konrad
Adenauer
Stiftung

50 YEARS OF WORLDWIDE COOPERATION

אוניברסיטת תל-אביב

מרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה

א. דבר העורך

אנו שמחים לפרסם את הגיליון הראשון של "עדכן בחירות 2013" העוסק בפוליטיקה הערבית בישראל לקראת הבחירות לכנסת ה-19. העדכן משמש כלי עזר המכיל מידע עדכני על היערכות המערכת הפוליטית הערבית בישראל לקראת הבחירות הקרובות לכנסת.

הבחירות לכנסת ה-19 יתקיימו ב-22 בינואר 2013. לפי נתוני ועדת הבחירות המרכזית, מספר בעלי זכות הבחירה הרשומים בפנקס הבחורים לכנסת הוא 1,565,705¹. אין נתונים מדויקים על מספר בעלי זכות הבחירה הערבים, אולם בהתבסס על אומדנים שלפיהם שיעור בעלי זכות הבחירה ביישובים הערביים והדרוזים הוא 14 אחוזים מכלל בעלי זכות הבחירה בישראל, ניתן להעריך כי מניינם הוא 790 אלף נפש.²

בבחירות הקרובות לכנסת תתמודדנה חמש רשימות ערביות וערביות-יהודיות: (1) רע"מ-תע"ל-מד"ע – קואליציה של הפלג הפרלמנטרי של התנועה האסלאמית, של התנועה הערבית לשינוי ושל המפלגה הדמוקרטית הערבית; (2) חד"ש – החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון; (3) בל"ד – ברית לאומית דמוקרטית; (4) דע"מ – רשימת "ארגון הפעולה הדמוקרטית"; (5) רשימת "התקווה לשינוי" – מפלגה ערבית חדשה.

למגנת לבם של רבים בציבור הערבי, המגעים האינטנסיביים שהתנהלו בחודש האחרון, אשר במהלכם נידונה האפשרות לאחד את המפלגות הערביות לרשימה ערבית משותפת אחת (או לשתי רשימות לכל הפחות), לא נשאו פרי. שלב ההיערכות המוקדמת הסתיים, ומשעה שנקבעו השחקנים המשתתפים במשחק הפוליטי, ניצבת בפני הרשימות הערביות משימה משותפת עיקרית: להעלות את שיעור ההצבעה בקרב בעלי זכות הבחירה הערבים. נראה כי אוירת הבחירות המאפיינת את הרחוב הערבי בבחירות הקרובות היא דווקא אווירה של אדישות פוליטית. מהם הגורמים לכך? כיצד מתכוננות המפלגות הערביות להתמודד עם האתגר הזה? האם ישובו המפלגות היהודיות-ציוניות לבסס את אחיזתן ברחוב הערבי? על שאלות אלו ואחרות מנסה הגיליון שלפנינו לתת מענה.

בגיליון זה מובאים מאמרי עמדה, מידע לגבי היערכות המפלגות וכן סוגיות מרכזיות במערכת הבחירות, תוך שימת דגש על ידיעות וכתבות מאמצעי תקשורת (עיתונות ואתרי אינטרנט) בשפה הערבית שתורגמו לעברית. בחלקו האחרון כולל העדכן נתוני רקע בנושאים שונים. המידע מבוסס על החומר שנצבר במאגר המידע של תכנית קונרד אדנאואר לשיתוף פעולה יהודי-ערבי.

נשמח מאוד אם תפנו אלינו בתגובות, בהערות ובהצעות לשיפור:

- תכנית קונרד אדנאואר לשיתוף פעולה יהודי-ערבי:

אריק רודניצקי (מנהל פרויקטים)
טלפון 03-6409991
פקס 03-6406046
דוא"ל arabpol@post.tau.ac.il

- פרופ' עוזי רבי (מנהל התכנית)

- אתר האינטרנט של מרכז משה דיין: www.dayan.org

© כל הזכויות על פרסום העדכן שמורות לתכנית קונרד אדנאואר לשיתוף פעולה יהודי-ערבי, אוניברסיטת תל-אביב, 2012. מותר לצלם, להעתיק ולצטט מפרסום זה בציון מפורט של שם המקור, של עורכיו ושל מקום ההוצאה לאור. אין לשכפל את הפרסום ללא רשות בכתב מהעורכים.

מאמרי העמדה משקפים את דעת כותביהם בלבד.

¹ ראו: <http://www.knesset.gov.il/elections19/heb/about/Elections19Facts.aspx>

² בחישוב מספר בעלי זכות הבחירה הערבים והדרוזים לא נכללו תושבי מזרח ירושלים, אשר מרביתם בעלי מעמד של "תושב קבע" ומנועים מלהשתתף בבחירות לכנסת. הנתונים המוצגים לעיל חושבו על בסיס נתוני השנתון הסטטיסטי לישראל לשנת 2012 וכן על בסיס נתונים נוספים המופיעים באתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה:

<http://www.cbs.gov.il/reader>

תודה לנחמה ברוך שערכה והתקינה את המאמרים בעברית. כמו כן תודה לצוות תכנית קונרד אדנאואר שסייעו באיסוף החומר ובתרגומו מערבית לעברית: נדאל חימאיסי, בוגר החוג לסטטיסטיקה וחקר ביצועים באוניברסיטת תל אביב ותלמיד לתואר שני בחוג לכלכלה באוניברסיטת בר אילן, וכן ניצן חזני ובריאן מיקוליצקי, שניהם מהחוג להיסטוריה של המזרח התיכון ואפריקה והחוג למדע המדינה באוניברסיטת תל אביב.

העורך

ב. מאמרי המערכת

אריק רודניצקי*

הפוליטיקה הערבית והבחירות לכנסת: אידאולוגיה ופוליטיקה

הפור נפל: בבחירות הקרובות לכנסת, שתיערכנה ב-22 בינואר 2013, תשתתפנה שלוש המפלגות העיקריות המייצגות את הציבור הערבי בישראל – חדי"ש, בל"ד, רע"מ-תע"ל-מד"ע – באמצעות שלוש רשימות נפרדות זו מזו. בכך שמו המפלגות קץ לחרושת ההערכות בדבר האפשרות שבבחירות הקרובות הן תתאחדנה ברשימה משותפת אחת, וזאת בשונה מהמערך הפוליטי המשולש שהתקבע בעשור האחרון. הבחירות הקרובות לכנסת תהיינה אפוא שעת מבחן עבור כל אחת משלוש המפלגות האלה; כל אחת מהן תידרש לשכנע את הבוחר הערבי מדוע עליו לתת את קולו דווקא לה ולא למפלגה אחרת.

ניתן אף לומר שמדובר בשעת מבחן "אידאולוגית", שכן הנסיבות הפוליטיות שבצלן תפעלנה שלוש המפלגות האלה נעשו "אידאולוגיות" יותר. בעיני רבים בציבור הערבי, מדינת ישראל המוגדרת "יהודית ודמוקרטית" הפכה בשנים האחרונות ל"יהודית" יותר מ"דמוקרטית". בתוך הכנסת, גוש הימין הלאומי נעשה דומיננטי מאוד ובה בעת קרס גוש השמאל הסוציאליסטי. השינוי התבטא ביוזמות חקיקה שנתפסו בעיני הציבור הערבי כיוזמות שפגעו בו ישירות, כגון "חוק הנכבה", התיקון לחוק האזרחות וחוק ועדת הקבלה ליישובים קהילתיים (כולם אושרו בכנסת האחרונה). בצד זאת, השנים האחרונות עמדו בסימן הדרישה שהפנתה ישראל לפלסטינים שיכירו בה בתור "מדינה יהודית" במסגרת המשא ומתן על הסדר הקבע בין הצדדים. בעיני הציבור הערבי הגדרה כזו, בצל הנסיבות הפוליטיות הקיימות, היא בעייתית מאוד ואין תמה כי ההתנגדות לה עומדת כיום בלב הקונצנזוס של ציבור זה.

שאלת השאלה: האם ההשתתפות בפוליטיקה של "המדינה היהודית" מוצדקת משיקולים פוליטיים – היום אנחנו משתתפים, אך מחר ייתכן שלא – או שמא היא מושתתת על נימוקים אידאולוגיים? למרבה הפרדוקס, נראה כי דווקא ההתנגדות לרעיון "המדינה היהודית", אשר אמור להיות בלב הקונצנזוס של השיח הפוליטי הערבי בישראל, עודדה כל מפלגה לפתח דרך התמודדות שונה אתו.

מבחינת חדי"ש, ההשתתפות הפוליטית של האזרחים הערבים באמצעות הבחירות לכנסת היא מרכיב יסודי בתפיסה האידאולוגית של הזרם הקומוניסטי בישראל. הציודק האידאולוגי מעוגן בעובדה שהזרם הקומוניסטי קיבל את החלטת החלוקה משנת 1947 והכיר דה-פקטו בקיומה של "מדינה יהודית" בארץ. מנהיגי חדי"ש סבורים כי לאזרחים הערבים בישראל שמורה זכות מלאה להשתתף במערכת הפוליטית במדינה המוגדרת "יהודית ודמוקרטית", אשר בה הם הכירו מלכתחילה. זאת ועוד, הם גורסים כי זכותם המלאה לעשות הכול כדי להביך את המשטר במדינה זו ולהציגו במלוא מערומיו כל אימת שאין הוא מקיים את הפן הדמוקרטי שלו. אין תמה כי מנהיגי חדי"ש מקדשים את ההשתתפות בבחירות לכנסת, וניתן להעריך כי רבים מבעלי זכות הבחירה הערבים, המצהירים בסקרי דעת קהל על כוונתם להצביע ביום הבחירות, מזוהים עם חדי"ש. האתגר שאנו תצטרך חדי"ש להתמודד הוא הכרסום המתמשך בתמיכה של הציבור הערבי בסיסמתה המסורתית "שתי מדינות לשני העמים". נראה כי רבים בציבור הערבי מסתייגים מההכרה בישראל כמדינה יהודית המשתמעת מסיסמה זו. לכן טוענים מנהיגי חדי"ש כי כוונת הסיסמה "שתי מדינות לשני העמים" היא להקמת מדינה פלסטינית, שכן מדינה יהודית כבר הוקמה לפני יותר משישים שנה. בכך הם מכוונים ללב הקונצנזוס ברחוב הערבי בתקווה לגייס תמיכה פוליטית.

מבחינת בל"ד, במבחן בין פוליטיקה לאידאולוגיה גבר השיקול הפוליטי. אף ששורשיה של בל"ד נטועים בזרם ערבי לאומי שמלכתחילה לא הכיר בלגיטימיות של "מדינה יהודית" בארץ, היא הצטרפה לפוליטיקה הפרלמנטרית בשנת 1996, ומאז בחירות 2003 היא מיוצגת בכנסת באופן עצמאי. עזמי בשארה, שייסד את בל"ד בשנות התשעים, טען לימים שכל תנועה אידאולוגית נדרשת להתאים את עצמה לנסיבות הפוליטיות הקיימות בבואה ליישם את האידאולוגיה שלה בשטח. לפיכך הכנסת אינה אלא אמצעי טוב יותר להעביר לציבור הרחב את המסרים של המפלגה ולאפשר ייצוג פוליטי וחוקי לחוגים נרחבים בחברה הערבית שאינם מקבלים את רעיון "המדינה היהודית". האתגר של בל"ד הוא לשמור על ייחודה האידאולוגי כמייצגת זרם לאומי ערבי

* המאמר הוא נוסח מעובד של הרצאה שנישאה ביום עיון "הפוליטיקה הערבית בישראל והבחירות לכנסת ה-19", שנערך ב-27 בנובמבר 2012 באוניברסיטת תל אביב.

שמלכתחילה אינו מצדיק את הרעיון של "מדינה יהודית", אך מצד שני מוכן להצדיק (בנסיבות מסוימות) השתתפות פוליטית באותה מדינה עצמה. לשם כך טבעה בל"ד את הסיסמה "מדינת כל אזרחיה" והציגה אותה כאנטיתזה להגדרה "מדינה יהודית". מטרתה להדגיש שזכות ההשפעה הפוליטית על הנעשה בתוך גבולות המדינה שמורה לכל האזרחים, יהודים וערבים, במידה שווה. השאלה הגדולה היא האם מנהיגי בל"ד ידבקו בשיקול הפוליטי ויצדיקו השתתפות של האזרחים הערבים בבחירות כדי לשמור על הייצוג הערבי בכנסת – גם אם יוחלט על פסילת המפלגה (או על פסילת חלק מחבריה).

המרכיב הדומיננטי ברשימה המאוחדת רע"מ-תע"ל-מד"ע הוא הפלג הפרלמנטרי של התנועה האסלאמית: שלושה מתוך ארבעת המועמדים במקומות הראשונים ברשימה הם נציגי התנועה. מבחינת התנועה, הפוליטיקה היא רק חלק מן הפעילות האסלאמית ולכן אין סתירה עקרונית בין פוליטיקה לאידאולוגיה. ההשתתפות הפוליטית אינה מנומקת בהכרח במונחים לאומיים אלא יותר במונחים דתיים: האם ההשתתפות בפוליטיקה הישראלית עשויה לשרת את הקהילה המוסלמית כקהילת מיעוט במדינת רוב לא-מוסלמי? למרבה הפרדוקס, הניסיון מלמד שדווקא התנועה האסלאמית היטיבה יותר מן האחרות להתאים את עצמה למשחק הפוליטי ב"מדינה היהודית". אולם דווקא משום שהפוליטיקה היא רק חלק מתפיסת העולם האסלאמית, נדרשים חברי הפלג הפרלמנטרי להצדיק – ייתכן שהיום יותר מבעבר – מדוע אין הם מוכנים לוותר על ההשתתפות בכנסת אשר גרמה בשנת 1996 לפילוג בשורות התנועה האסלאמית. לשם כך עושים מנהיגי הפלג הפרלמנטרי כל שביכולתם להצדיק מבחינה דתית את ההשתתפות בכנסת. הפעילות הפרלמנטרית הפכה כעת, כלשונם של ראשי הפלג הפרלמנטארי, לסוג של "ג'יהאד אזרחי".

נראה כי כל אחת מהמפלגות מצאה את דרכה הייחודית להתמודד עם האתגר של "המדינה היהודית", אולם בפני שלושתן ניצב כעת אתגר משותף ונראה שהוא מאפיל על כל אתגר אחר: עליהן לשכנע את הציבור הערבי כי יש תועלת בהשתתפות בבחירות לכנסת, המוסד הריבוני המייצג יותר מכול את "המדינה היהודית". סקרי דעת קהל שנערכו לאחרונה מלמדים כי פחות ממחצית מבעלי זכות הבחירה הערבים מתכוונים להצביע ביום הבחירות. עתה, משנגזרה תקוותם כי המפלגות תתאחדנה, נראה כי לא רבים הסיכויים ששיעור ההצבעה הצפוי יעלה על 50%. שיעור ההצבעה הנמוך הצפוי מעיד על חוסר האמון של האזרחים הערבים בכנסת כאמצעי לחולל שינוי. נראה שרבים בציבור הערבי תוהים: האם הכנסת היא זירת ההתמודדות המתאימה עם האתגר שמציבה בפנינו "המדינה היהודית"?

מרי תותרי* האם תם עידן ההשתתפות של האזרחים הערבים בפוליטיקה הארצית בישראל?

ניתן לומר במידה רבה של ודאות שתם עידן הצבעתם של הערבים בישראל למפלגות הציוניות. בעבר ניתנו רוב הקולות של הערבים למפלגות הציוניות או למפלגות הלוויין שלהן, אבל בבחירות 2009 עמד שיעורם של המצביעים למפלגות אלה בקרב הבוחרים הערבים (בעיקר דרוזים) על 18% בלבד. נשאלת השאלה אם אפשר לקבוע שעידן ההשתתפות של הערבים בפוליטיקה הארצית עומד להסתיים גם הוא – וזאת בשל הירידה החדה בשיעור השתתפותם בבחירות, מ-80% בממוצע בבחירות הראשונות עד שנות השמונים ל-53% בלבד בבחירות 2009.

ביום הבחירות ב-2009, בשעה שש בערב, דווח על שיעור השתתפות נמוך מאוד בקרב הבוחרים הערבים – 28% בלבד. התעורר חשש אמיתי שהמפלגות הערביות – חלקן או כולן – לא תעבורנה את אחוז החסימה, ועל כן בשעות האחרונות של אותו יום נקטו שלוש המפלגות מאמצים כבירים להעלות את שיעור ההשתתפות וקראו ברמקולים לאזרחים לצאת ולהצביע. רדיו א-שמש נרתם גם הוא למאמץ וראיין אנשים שעודדו את הבוחרים לצאת ולהצביע ולהגיב בכך על התגברות כוחם של ליברמן ושל הימין. למחרת דווח ששיעור השתתפותם של הערבים בבחירות הגיע ל-53%. מאחורי הקלעים יש קונסנזוס כמעט מוחלט שהשיעור האמיתי של השתתפות הערבים בבחירות היה נמוך מזה. נשמעו טענות על זיוף פתקי הצבעה, אם כי לא היו מקרי פסילה.³ חלק מהטענות היו מוגזמות, אך גם המתונים בטוענים מסכימים שהיו זיופים בהצבעה. לנוכח מצב זה עולות כמה שאלות: אם אכן היו פעילי המפלגות מעורבים בזיוף קולות, האם למפלגות יש זכות להחליט במקום הבוחרים? מהם המניעים להחרמת הבחירות? האם יש קונסנזוס בקרב האזרחים הערבים להחרים את הבחירות או עדיין הם רוחשים אמון לפעילות הפרלמנטרית הישראלית? האם הממסד יודע על הזיופים?

אנשה לענות בקצרה על השאלות. לגבי שאלת אחוז החסימה, לא ניתן לדעת בוודאות אם חלק מהמפלגות או כולן היו עוברות את אחוז החסימה בלי הזיופים. ידוע ששיעור ההצבעה בשעה שש עמד על 28%; ייתכן שבשלוש השעות לפני סגירת הקלפי עלה שיעור ההצבעה בשלושה עד חמישה אחוזים, אך עדיין נותרה השאלה איזו מפלגה הייתה עוברת את אחוז החסימה ואיזו לא. לגבי השאלה השנייה, האם למפלגות הערביות יש זכות להחליט במקום הבוחרים (בטענה שהתחזקות הימין ומגמת הפשיזם בחברה הישראלית מחייבות את נוכחותן של המפלגות הערביות בכנסת), התשובה חד-משמעית: אין להן זכות כאמור. הבחירות הן מבחן המפלגות בעיני ציבור הבוחרים; אם ציבור הבוחרים מחליט להעניש מפלגה זו או אחרת על התנהלותה במהלך ארבע שנים, לשום גורם – מפלגתי או אחר – אין זכות לזייף את רצון הבוחרים. מיותר לציין שזיוף תוצאות הבחירות הוא עברה חמורה.

כדי להשיב על השאלה אם יש קונסנזוס בקרב הציבור הערבי להחרים את הבחירות, יש להבחין בין הימנעות מהשתתפות בבחירות לבין החרמתן. מאז שנות השבעים חלה ירידה תלולה בשיעור ההצבעה של הערבים לכנסת והיא הגיעה לשיאה בבחירות ב-2001 (הבחירות לראשות הממשלה בלבד): השתתפו בהן רק 18% מבעלי זכות הבחירה הערבים. ירידה משמעותית זו לא הייתה מקרית; היא הייתה אקט של החרמה בהנהגת "הוועדה העממית להחרמת הבחירות" במחאה על דרכו של אהוד ברק בפרט ועל המערכת הפוליטית הישראלית בכלל, וזאת בעקבות התנהלות המדינה ומוסדותיה כלפי האזרחים הערבים באירועי אוקטובר 2000. מאז אירועים אלה הולכת וגוברת בקרב הערבים מגמת ההחרמה של הבחירות.

ניתן לזהות שלושה סוגים של מניעים לאי-השתתפות הערבים בבחירות: החרמה אידאולוגית, בעיקר מצד תנועת "בני הכפר" ומצד אנשי הפלג הצפוני של התנועה האסלאמית (נתח קטן מאוד מבעלי זכות הבחירה ששיעורו אינו מגיע ל-10%); הימנעות מתוך אדישות ואי-אכפתיות האופיינית לכל מדינות המערב, הנקראת בספרות המקצועית "עצלנות פוליטית" (שיעורם של הנמנעים מסיבה זו מגיע לכל היותר ל-20%); החרמה פוליטית מתוך חוסר אמון ביכולתן של המערכת הפוליטית הישראלית או של המפלגות הערביות או של שתיהן יחד לחולל שינוי של ממש בחברה הערבית (על פי האומדן שיעור הנמנעים מסיבה זו עולה על 35% מכלל ציבור הבוחרים הערבים).

* ד"ר מרי תותרי היא ראש החוג לאזרחות במכללת אורנים.

³ יש לציין שבמהלך מערכת הבחירות האחרונות נשמעו טענות זיוף מצד המפלגות הערביות ובחירות 2009 לא היו יוצאות דופן.

השאלה האחרונה הייתה האם הממסד יודע על הזיופים. נדמה לי שלמדינה יש אינטרס שהמפלגות הערביות תיוצגנה בכנסת. כנסת בלי ייצוג ערבי תטיל דופי בתדמיתה של ישראל כ"הדמוקרטיה היחידה" במזרח התיכון, ועל כן יש הטוענים שהממסד מעלים עין מן הזיופים. נוכחות המפלגות הערביות בכנסת כבר אינה משפיעה על התהליך הפוליטי (הן חדלו מלשמש לשון מאזניים), ועל כן נוכחותן אינה מזיקה. במקרים רבים חברי הכנסת הפכו למוקד של פורקן בעבור חברי כנסת מהימין הקיצוני וגם לאטרקציה תקשורתית. על כן, באופן פרדוקסלי, הממסד מעוניין במפלגות ערביות בכנסת.

עמותת "יוזמות קרן אברהם" ערכה לאחרונה מחקר שבדק את הגורמים היכולים להעלות את שיעור ההצבעה של הבוחרים הערבים. לדעתי, כדאי לנציגי המפלגות ללמוד ממנו על רחשי הלב של ציבור הבוחרים הפוטנציאלי. לפי אחת הטענות שעלו במחקר, גיבוש מסגרת משותפת על-מפלגתית עשוי לשכנע רבים מהאזרחים הערבים להצביע בבחירות. ואכן, בימים האחרונים התאגדו פעילים יהודים וערבים במטרה להחתים מספר רב של אזרחים על עצומה הקוראת למפלגות הערביות ולפעילים יהודים להתאחד נגד תהליך הגזענות ההולך ומתחזק בחברה הישראלית.

ג. מאמרי עמדה

ודיע עואודה / משבר המפלגות הערביות

חלקים מתוך מאמר עמדה מאת העיתונאי והפובליציסט ודיע עואודה, עורך השבועון חדית' אל-נאס היוצא לאור בנצרת. המאמר התפרסם בחדית' אל-נאס, 2.11.2012:

הפעם נראה כי חוגים נרחבים מבעלי זכות הבחירה הערבים מתכוונים להתנער מאדישותם ולהביע מחאה באמצעות הימנעות מהצבעה למפלגות הערביות, אם הן תישארנה במתכונתן הנוכחית, הן כלפי פנים והן כלפי חוץ. יותר ממערכות בחירות קודמות, הבחירות האלה נערכות בצל ניגוד ברור: המפלגות הערביות מזדקנות וקהל היעד נהיה צעיר יותר, פיקח יותר וצמא לשינוי. הדבר מתבטא בשיבוש הקשר בין העם לבין נציגיו בכנסת. לפי סקרים, שיעור הצעירים הערבים (18-24) הוא כ-42% ואלו מיואשים מניסיונות ההשפעה דרך הכנסת באמצעים המקובלים.

הדבר החשוב ביותר הוא אכזבתם של האזרחים הערבים מכך שחברי הכנסת הערבים נכשלו בניסיונות להביא לפריצת דרך חשובה בנושאים המאפשרים להשפיע על קבלת ההחלטות, כגון הגזענות ואופייה היהודי של המדינה. זהו הדבר שעולה בוודאות מתוך הסקר של "קרן אברהם"⁴, המגלה כי שני שלישים מהערבים סבורים שהמנהיגות הערבית לא עושה די בכל הנוגע לסוגיות החברתיות.

מן הסקר המפורט וממקורות נוספים מתברר שהאזרחים הערבים מאסו בכך שההנהגה הערבית ממשיכה לדבוק בשיח של "הצטדקות" וממשיכה להיות שבויה באמצעים ישנים המבוססים על נאומים והודעות בתקשורת, "זיקוקי דינור", ומופעי קרקס בכנסת. [...] העם שומע דיבורים ולא רואה תוצאות.

הציבור מעוניין לחפש אחר מה שיאפשר לו להתגבר על המבוי הסתום של האזרחות. הוא מעוניין לאתר דרכים אחרות שאינן כרוכות בחיכוך לאומי, פנים אל פנים, עם ישראל ועם הישראלים, בסוגיות שאינן עשויות לבוא על פתרון בטווח הנראה לעין, כגון אופייה היהודי של המדינה, הכרה בה ככזו, והכרה בו כמיעוט לאומי. הציבור מצפה למשוואה שתאפשר לו לנהל את הסכסוך ולא ליישב אותו. הוא מצפה להשיג התקדמות במישור הזכויות האזרחיות בחוכמה, בשיקול דעת, תוך כדי התקדמות מדודה, וזאת לאחר שנכשלה המשוואה האומרת "או הכל, או כלום". משוואה זו, המאחדת בין המולדת והאזרחות, לא נוסתה עד כה ברצינות ובחוכמה. [...] טועות המפלגות אם הן חושבות שיש אפשרות לעקוף את הציבור ואת שאיפותיו באמצעות התחכמויות ותמרונים. המחאה בוא תבוא, והקלפיות יתמלאו אכזבה.

⁴ הערת העורך: ראו גיקי חורי, "שליש מהערבים מתלבטים אם להצביע בשל חוסר אמון בדמוקרטיה". הארץ, 27.10.12. קישור לכתבה: <http://www.haaretz.co.il/news/politi/1.1851253>

זוהיר אנדראוס / בחירות לכנסת: החרמה, השתתפות או חסות בין לאומית?

חלקים מתוך מאמר עמדה מאת העיתונאי והפובליציסט זוהיר אנדראוס, עורך השבועון **מע אל-חדת'** היוצא לאור בטמרה. המאמר התפרסם **במע אל-חדת'**, 2.11.2012:

על המפלגות הערביות להפנים את העובדה [...] ששיעור המחרימים את הבחירות בקרב ערביי 48' יעלה. זאת משום שיותר ויותר אזרחים ערבים השתכנעו לחלוטין כי מה שמכונה "האביב הערבי" לא הגיע עד עכשיו למפלגות הערביות. בזמן שהמפלגות הציוניות כורתות בריתות אסטרטגיות וטקטיות ומביאות "חומר חדש" במטרה להרוויח קולות, אנחנו נשארים במקום שבו היינו: המפלגות נשארו בעינין והמתמודדים נשארו בעינם. למה המשוואה הזו לא משתנה? מה פשר הדבקות בכיסאות של הפרלמנט היהודי? מדוע רוחות של התחדשות נושבות עלינו ו"חומרים חדשים" נכנסים, ואילו לנו לא זזים? אנו דורשים דמוקרטיה בסוריה אך לא מסגלים אותה לעצמנו!

אין לנו אומרים בנחרצות כי הפעילות הפרלמנטארית הייתה ותמשיך להיות דבר שלילי. יש בה הרבה נקודות חיוביות. עם זאת, אנו מציעים להקים ועדת מעקב חדשה שתיבחר ישירות על ידי הפלסטינים 'בפנים' [האזרחים הערבים במדינה], והיא תהיה בבחינת פרלמנט פלסטיני. באפשרותנו להיאבק ללא הכנסת – כמובן, בהתאם לחוק הישראלי – באמצעות פנייה לדעת הקהל העולמית על-מנת להציג את בעיותינו עם המדינה הגזענית. אין כל פסול לחשוב באופן גלוי, אקדמי ומעשי, על האפשרות לדרוש מהקהילה הבינלאומית להגן עלינו מפני הפשיזם של ישראל.

רמזי חכים / יש אלטרנטיבה להשבת האמון במפלגות ובפוליטיקאים

חלקים מתוך מאמר עמדה מאת רמזי חכים, איש תקשורת ופובליציסט, שהתפרסם באתר www.alarab.net (אתר האינטרנט של השבועון **כל אל-ערב**), 31.10.2012:

הסכנות שהציבור הערבי מתמודד איתן הן רבות יותר מאלו שאיתן מתמודדות כל המפלגות [הערביות] יחד. לכן ניתן לומר שגם לו לא היו מתקיימות בחירות [...] מפלגותינו והגופים הפוליטיים האזרחיים שלנו היו נדרשים לחפש אחר דרכים לשתף פעולה ביניהם באמצעות מכנה משותף מוסכם שינסה לתת מענה לאתגרי השעה, ויעניק לאנשים מה שהם זקוקים לו במצב זה במיוחד: השבת האמון בקבוצה וביכולתם של הפרט והקבוצה לפעול ולהשפיע; השבת האמון בפוליטיקה, בפוליטיקאים, במפלגות ובזרמים הפוליטיים, בחברה האזרחית וביכולת ההתמודדות שלה.

הרשו לנו להגיד בכנות: איך אנחנו – מפלגות, רשימות, יחידים, מנהיגים וקבוצות – נשכנע יותר מחמישים אחוזים מן המצביעים הערבים כי חשוב להשתתף ולהצביע, וכי יש חשיבות לכוח הפוטנציאלי של קולותיהם על-מנת לעמוד בפני האתגרים והסכנות? הציבור הערבי כבר עמד בפני התקפה חמורה ביותר כאשר לפני כמה שנים אמר גדעון עזרא, על בימת הכנסת, כי "חברי הכנסת הערבים לא עושים דבר למען הציבור שלהם". הוא הראשון שתקף כך ולאחר מכן כל הכנסת חזרה ושבה על דבריו. בזמנו היה ברור שכללי המשחק השתנו ושישנו ניסיון לעורר הסתה נגד חברי הכנסת [הערבים], לזרוע ייאוש, תסכול ואדישות בקרב אנשים רבים, ולהדיר את הזהות הערבית מההשתתפות, ההשפעה וההצבעה. על כן אמרנו בזמנו שמדובר ב"טרנספר פוליטי", אלא שהפעם מדובר ב"טרנספר מרצון"!

אני לא מאשים כאן את אלה שמחרימים מטעמים עקרוניים, למרות שאני חולק על דעתם. אלא שכעת מדובר במצב של אדישות ותסכול, וזה חמור ביותר. על מפלגותינו ומנהיגינו לשנות את המצב הזה. התוצאות עלולות להתבטא בהיעדר אופק ותקווה, ובהיעדר גישה שתעניק לאנשים אופק ותקווה אשר תעודד אותם להשתתף ולהשפיע. [...] זוהי אחריותן של המפלגות. עלינו להכיר בכך שהשיעור האמיתי של אי-ההצבעה עשוי לעלות על 60 אחוזים – רובו כתוצאה מאדישות, מתסכול או מייאוש.

ד. סוגיות מרכזיות במערכת הבחירות

המערכת הפוליטית הערבית – כללי

- **דעה: קמפיין בחירות בנושאים חברתיים-כלכליים יעורר את האדישים ברחוב הערבי**
קטע מתוך מאמר עמדה מאת ח'אלד תיתי, עורך דין ופעיל פוליטי, שכותרתו "מה רוצים הערבים מהכנסת?": "יש להכיר בכך שאין אפשרות להשיג הכול באמצעות הכנסת. מפלגה ערבית, שבמקרה הטוב יהיו לה 3-4 ח"כים, אינה כול יכולה. לא ניתן באמצעות הכנסת בלבד לחולל מהפכה חברתית, להשיג שוויון מלא בכל התחומים והדרגים, למנוע את כל תופעות הגזענות, להביא קץ למלחמות, להשכיך שלום, להקים מדינה פלסטינית או להחזיר את הפליטים. [...] קיים צורך בשינוי אסטרטגיית השיווק והתעמולה של המפלגות הערביות בכל הנוגע לנושאים שעליהם הערבים "הולכים לבחור", מבלי להתנתק ממסגרת "הקונצנזוס הלאומי הערבי" בעניינים כגון זהות, שוויון זכויות ונקיטת עמדה בסכסוך הישראלי-פלסטיני. העניינים החברתיים בוערים ברחוב הערבי, הציבור הערבי צמא לשדרוג כלכלי, הצעירים הערבים נושאים עיניהם לעולם הגדול, עולם הטכנולוגיה, הקדמה והקריירה. [...] קמפיין חברתי-כלכלי מסיבי בצל הקונצנזוס הפוליטי הערבי ולא במנותק ממנו, יעורר את האדישים ויפיח תקווה במיואשים, שפוליטיקה מדינית אינה מדברת אליהם." (11.12.12, www.ynet.co.il)

- **יו"ר ועדת המעקב: מבחינת הציבור הערבי, אין הבדל בין ממשלת ימין לממשלת שמאל**
מוחמד זידאן, יו"ר ועדת המעקב, בכינוס פוליטי של תע"ל (התנועה הערבית לשינוי): "מה שמעורר את חמתי בזמן האחרון הוא הופעתם של כמה אנשים מהמגזר הערבי הקוראים להצביע לשמאל הישראלי. אני רוצה לשאול אותם: על איזה שמאל ישראלי אתם מדברים? כל ממשלה, בין אם היא שמאלנית או ימנית, היא קיצונית. אין שמאל בישראל ועל כן חובה עלינו לעמוד יחד, מאוחדים, אל מול המדיניות הזו – האחדות היא בסיס הכוח." (1.12.12, www.bokra.net)

- **ח"כ לשעבר: אוירת ההתחדשות של 'האביב הערבי' פסחה על המפלגות הערביות**
עבאס זכור, בעבר חבר כנסת בב"ד וברע"מ-תע"ל, מתח ביקורת חריפה כלפי מה שהוא תיאר "התמקדותן של הבחירות במפלגות ובאנשים במקום במצעים וברעיונות שמשרתים את הציבור שלנו". [...] זכור אמר: "אני בעד כל תכנית שמטרתה להכניס אותנו לאווירת 'האביב הערבי' אשר תחזק את כוחנו. אנחנו החוליה החזקה ביותר בעם הפלסטיני, אך בפועל, אנחנו החוליה החלשה ביותר שכן לא לוקחים אותנו בחשבון, לא העולם הערבי והמוסלמי ולא ישראל." זכור הוסיף: "יש לנו משכילים רבים, יכולות רבות והון אנושי רב, אך הם לא מבצעים את תפקידם. המפלגות מתבקשות לתת להם הזדמנות לקחת חלק ולהציע רעיונות שיאפשרו להם למלא את תפקידם. אחרת נישאר בשוליים ומחוץ למסגרת המשחק הישראלי." (2.11.12, **כל אל-ערב**)

בעד השתתפות בבחירות לכנסת

- **דעה: עלינו להצביע בהמונינו למפלגות הערביות כדי שנהיה כוח אמיתי**
קטע מתוך מאמר עמדה מאת עלי זטמה, שכותרתו "ערבים, התפכחו!": "רק בימים אלו, ימי הבחירות, המפלגות הציוניות נזכרות בנו והן מבקרות, מסיירות ואומרות דברי נופת צופים: 'אתם, ערבים, אזרחים במדינה הזו. יש לכם זכויות ושוויון. תבקשו מה שאתם רוצים ומה שחסר לכם'. אך אחרי הבחירות ניתנת התשובה להבטחות השקריות והמצלצלות האלו – הפקעת קרקעות, הרס בתים, גירוש תושבים, במיוחד בנגב ובמגזר הערבי שלנו כולו. נוסף לכך – יוקר מחייה, אבטלה, גביית מיסים, והפקרת החברה הערבית שלנו בכל התחומים. כל אלה שמוכרים את עצמם ונגררים אחריהם – אנשים מהחברה שלנו – הם בעלי אינטרסים אישיים. אלה אנשים שמוכרים את מצפונם בתמורה למשרה, תפקיד או כל עבודה שהם מרוויחים ממנה. [...] חברי הכנסת הערבים פועלים ומשרתים את החברה שלהם ביושר ובנאמנות. מכים אותם, עוצרים

אותם ומאיימים עליהם ברצח. חובה עלינו להיות איתם בכול דבר גדול כקטן, במאבק ובלחימה, כדי להגן על זכויותינו ועל הכבוד שלנו. זאת משום שהם הסמל שלנו, הם הנשק הקטלני שלנו, נשק שמכה בכל סוגי האפליה והגזענות. [...] עלינו לצאת כולנו יחד ביום הבחירות לקלפיות, ללא שום החרמה, כדי שנהווה כוח אמיתי שבאמצעותו נשיג את הזכויות שלנו. אם לא, נישאר תלויים באוויר, ללא עתיד עבורנו ועבור הדורות הבאים אחרינו. [...] הצביעו לאיזו מפלגה ערבית שאתם רוצים, והתרחקו ככל הניתן מהמפלגות הציוניות." (חדית' אל-נאס, 9.11.12)

• **ח"כ עפו אגבאריה: איך החברה הערבית יכולה להישאר אדישה כלפי זכויותיה?**

ח"כ עפו אגבאריה (חד"ש): "אני חושב שיש מפלגות ערביות הפועלות להחרמת הבחירות. זהו דבר שיש אינטרס מאחוריו, והוא אינו לטובת הציבור הערבי. ההחרמה נובעת משתי סיבות: אידיאולוגית או אדישות. אני פונה לאלו שאינם אדישים ואומר להם "איך יכול אדם להיות אדיש כלפי זכויותיו האזרחיות, הלאומיות, החברתיות, הבריאותיות וכו' שעה שהוא נמצא מחוץ למעגל ההחלטה ולא אמר את מילתו? איך הוא יכול להשיג את זכויותיו המעטות? החברה הערבית, שהיא ענייה ופגיעה, חייבת לצאת ולהקים קול צעקה." (חדית' אל-נאס, 16.11.12)

• **ח"כ אבראהים צרצור: צריך להתנער מהאדישות כדי ללמד את הימין הקיצוני לקח**

ח"כ שיח' אבראהים צרצור (יו"ר סיעת רע"מ-תע"ל-מד"ע): "כעת כבר ברור שהחברה הישראלית מתקדמת במהירות לקראת חיזוק האחיזה בזירה הפוליטית באמצעות ברית בין שתי המפלגות, הליכוד וישראל ביתנו, הנתמכות על ידי מפלגות הימין הקיצוני האחרות. לכן מובן מאליו שהחברה הערבית בארץ צריכה להתנער מחוסר האדישות שלה. עליה להיחלץ לפעולה, להתאחד מחדש, ולממש את זכותה להצביע בצורה מוגברת בבחירות הפרלמנטריות הקרובות. זאת בתגובה לשיעור ההצבעה הגבוה הצפוי בחברה היהודית. הגיע הזמן שהקולות שקוראים להחרמה, שהם אחוז קטן, יבינו שעצם הקריאה הזו מגישה את הציבור הערבי שלנו כמו מתנה על מגש של כסף לימין הקיצוני בישראל, שמאחל לא למצוא את הקול הערבי בכנסת, שכן קול זה מדיר שינה מעיניו. [...] רע"מ תמשיך להיות חזקה ותתקדם בביטחה לעבר הניצחון שיתגשם בעזרת אללה. לשם כך, רע"מ קוראת לציבור הערבי ללמד את הימין הקיצוני לקח באמצעות שיעור הצבעה גבוה. אנו מקווים ששיעור זה יגיע ל-70%." (חדית' אל-נאס, 9.11.12)

• **ח"כ חנין זועבי: צריך לצאת ממעגל האדישות שכן שתיקה על הגזענות היא פשע**

קטע מתוך ראיון עם ח"כ חנין זועבי (בל"ד): "ברצוני לקרוא לכל אישה וגבר, נערה ונער פלסטינים, לא רק להצביע, אלא לצאת ממעגל האדישות הפוליטית. השתיקה לנוכח הגזענות היא פשע. שתיקתך נגד מי שמדכא אותך ומחרים אותך מחיים מכובדים ושמחים או שמחרים את עמך מחיים שכאלה, היא יותר מאשר חולשה ויותר מאשר חוסר כבוד – זהו ממש פשע. [...] לא נוכל לחיות חיים נורמטיביים מבלי שנפעל למען השגת זכויותינו. אחת הדרכים להיחלץ ממעגל השתיקה והאדישות היא באמצעות תמיכה וחיזוק מפלגותינו הלאומיות אשר פועלות באחריות ובחכמה." (31.10.12, www.alarab.net)

הקריאה להחרמת הבחירות

• **דעה: הבחירות לכנסת מגואלות בדם של פלסטינים ולכן צריך להחרמן**

קטע מתוך מאמר עמדה מאת עלי זובידאת, שכותרתו "עזה בוחרת את ראש ממשלת ישראל הבא": "אין אנו מגזימים כאשר אנו מדגישים שהמפלגות הערביות – בזדון או בשוגג, בכוונה רעה או בכוונה טובה – מעצם השתתפותן בבחירות שתוצאותיהן ידועות מראש נושאות באחריות לפשעים שמבוצעים עכשיו בעזה. האם זוהי יד המקרה שהן לא הנידו עפעף לנוכח הפשעים האלו, שעה שהן היו עסוקות בפגישות האיחוד ביניהן ולא עשו כדי להיאבק בתוקפנות כלפי עזה? הן נפגשו כדי למצוא את הדרך הטובה ביותר לרוץ בבחירות לכנסת, לדון באופן שבו הן תעלינה את שיעור ההצבעה בקרב המצביעים, ולדון בחלוקת המושבים ביניהן. [...] הבחירות לכנסת הציונית היו ועודן מגואלות בדם של פלסטינים. כל עוד המפלגות הערביות משתמשות בנימוקים ותירוצים – אין באפשרותן לברוח מהמציאות הזו. תנאי המשחק של הבחירות לכנסת קבועים מראש. מי

שלוקח חלק במשחק הזה, אין מנוס מכך שיתחייב לתנאי המשחק. [...] בסופו של דבר, מפלגות הקואליציה והאופוזיציה, מפלגות הימין, המרכז והשמאל ובכללן המפלגות הערביות – כל אלה הן קבוצה אחת שנושאת באחריות, ולו הקטנה ביותר, על הפשעים המבוצעים כנגד העם הפלסטיני שלנו. לפיכך, אנו קוראים לשבור את כללי המשחק הזה, לפרישה מהקבוצה הפושעת הזו ולהחרים את הבחירות לכנסת הציונית. " (חדית' אל-נאס, 16.11.12)

• **הוועד להחרמת הבחירות: חברי הכנסת הערבים צריכים לצאת מהישות הציונית**

ועד היוזמה להחרמת הבחירות פרסם הודעה ובה הוא קרא להחרמת הבחירות לכנסת מסיבות אידאולוגיות. להלן קטעים מתוך ההודעה: "ההסדר המבוסס על פיתרון שתי המדינות, שאש"ף קיבל למרות שמדובר ב'הסדר זמני', יצר פילוג בעם הפלסטיני ולאחר מכן הוגדרו זכויותיו על בסיס מאפיינים שקבעה, בעצם, המדיניות הציונית: (1) הזכות לשוויון באזרחות – לפלסטינים בעלי אזרחות ישראלית. (2) הזכות להגדרה עצמית באמצעות מדינה – לפלסטינים בגדה ובעזה. (3) זכות השיבה – לפלסטינים. לא נראה שישראל, שהפקירה את זכותו של העם הפלסטיני בכללותו, תסכים להשיב את זכויותיו באופן נפרד לכל אחת מן הקבוצות. [...] מאז כישלון פיתרון שתי המדינות, פרוץ האינתיפאדה השנייה ומהומות אוקטובר 2000, מצאה עצמה ישראל במשבר היסטורי כאשר בפניה נותרה אופציה אחת: השלמת כינון משטר אפרטהייד בכל אדמת פלסטין."

ת'אא'רה זעבי, פעילה בוועד היוזמה להחרמת הבחירות, אמרה שהיא חלק מקבוצה הכוללת אנשים אשר חלקם משתייכים לתנועת "בני הכפר" וחלקם אינם מזוהים פוליטית או משתייכים למפלגה מסוימת. בכל פעם עוסק הוועד בתכנית או ביוזמה מיוחדת, והפעם הוא מתרכז בהחרמת הבחירות לכנסת הציונית בשל סיבות שצוינו בהודעה, וזאת מטעמים עקרוניים טהורים. [...] בהתייחסותה לשאלה מה מידת ההשפעה של קמפיין ההחרמה על המפלגות שכן משתתפות בבחירות לכנסת, אמרה זעבי: "כמובן שאנחנו לא מכנים אף אחד מהמועמדים "בוגד". אדרבה, אנחנו מבינים את תפקידם ואת המאבק שלהם ולא מתנצחים איתם. עם זאת, אנחנו מנסים לצרף אותם אלינו כדי שיצאו מהישות הציונית הזאת, וכך המפלגות האלה יהפכו לאיגודים מקצועיים המשרתים את הציבור." (חדית' אל-נאס, 9.11.12)

• **דעה: לאזרח ערבי ליברל וחילוני אין למי להצביע, גם לא למפלגות הערביות**

קטע מתוך מאמר עמדה מאת המשורר והפובליציסט סלמאן מצאלחה, שכותרתו "אין למי להצביע": "לפני ארבע שנים, אני מודה, לא הצבעתי בבחירות. נמנעתי אז, לא מפני שאינני מאמין בדמוקרטיה אלא בגלל סיבה מאוד פשוטה; לא היה לי למי לתת את קולי. והנה, למרבה הפלא, בהתרגש הבחירות החדשות עלינו העמדה היא שלי מקבלת כעת משנה תוקף. שכן משיח הבחירות שהולך ומתלהט נושבת לה שוב הרוח הרעה. הבחירות בישראל, כמו תמיד, מתנהלות כבחירות של "יהודים-דמוקרטים", כיאה למדינה ה"יהודית-דמוקרטית". מתחת לפני השיח הזה מסתתרת לה האמת המרה: לאזרח ערבי ליברל, חילוני, דמוקרט והגון אין מה לחפש בבחירות האלה. ההצגה ה"דמוקרטית" הזאת נועדה להקים ממשלות על טהרת היהודים בלבד."

"התקשורת הציונית המגויסת יודעת לכרוך יחד את הח"כ היהודי, הכשר לכל הדעות, דב חנין ממק"י ואת הח"כ הערבי, אברהים צרצור שמו, איסלאמיסט מרע"ם, ולהכניסם לאותו סל שנקרא "המפלגות הערביות". לא צריך להזכיר שמק"י כשמה כן היא - מפלגה קומוניסטית ישראלית. הדגש במפלגה זו, מאז ומתמיד, הוא על היותה מפלגה ישראלית פטריוטית שחברים בה יהודים וערבים. אך השקר הגדול מכולם הוא נשיאת תואר הערביות על ידי המפלגה הנקראת רע"ם - הרשימה הערבית המאוחדת. שכן מבחינת הרכבה ומהותה מפלגה זו איננה ערבית ואיננה מאוחדת כלל וכלל. ידוע שהציבור הערבי מורכב מעדות שונות - מוסלמים, נוצרים ודרוזים. אך ראו זה פלא: במפלגה זו אין זכר לשתי הקהילות הערביות - הנוצרית והדרוזית. הדבר מצביע יותר מכל על כך שזוהי בסך הכל מפלגה מוסלמית בדלנית, וכך היא נתפשת גם בעיני הציבור הערבי עצמו. הדבר מתבטא בבחירות לכנסת, שבהן לא זוכה מפלגה זו ולו בקול אחד מקולות המצביעים הנוצרים והדרוזים."

"אזרח ערבי חילוני, ליברל, דמוקרט והגון לא יכול להצביע למפלגות התומכות בקצב מדמשק ודומיו, כדוגמת חד"ש ובל"ד, או במפלגות אסלאמיות בדלניות כמו רע"ם. אזרח ערבי כזה גם לא יכול להצביע למפלגות ציוניות שמדירות אותו מהשלטון בארצו ובמולדתו מטעמים גזעניים. וכך, בהעדרה של מפלגה אזרחית אמיתית, אין למי להצביע בבחירות האלה." (הארץ, 16.10.12)

עמדת הפלג החוץ-פרלמנטארי של התנועה האסלאמית

• הפלג החוץ-פרלמנטארי של התנועה האסלאמית: עמדתנו כלפי הכנסת ידועה

חלקים מתוך גילוי דעת של הפלג החוץ-פרלמנטארי (הפלג הצפוני) של התנועה האסלאמית בעניין כישלון המגעים לאיחוד התנועה האסלאמית והחלטת הפלג הדרומי להשתתף בבחירות לכנסת:

"התנועה האסלאמית מדגישה פעם אחר פעם כי היא אימצה את האופציה של איחוד התנועה כאופציה אסטרטגית שתועיל לפעילות האסלאמית ולפלסטינים בארץ ככלל. התנועה האסלאמית לא חסכה כל מאמץ על מנת להגיע למטרה נשגבת זו. היא ניהלה שיחות בעניין האחדות במלוא הכנות עם האחים בפלג השני של התנועה האסלאמית במטרה למלא אחר דרישת הציבור בכלל ובני התנועה האסלאמית בפרט – הדרישה לאחדות התנועה האסלאמית, וכל זאת באווירה טובה ובאחוה."

"כולם יודעים מהי עמדתנו בנוגע לכניסה לכנסת. הדגשנו בפני האחים [בפלג הדרומי] שאיננו מסכימים ואיננו מאמינים באחדות של התנועה האסלאמית תחת מסגרת הכנסת הישראלית. היה ברור לכולנו שסגרנו עניין זה ושהוא מאחורינו, ולכן הייתה התקדמות גדולה במהלך המשא ומתן בעניין האחדות."

"אין ספק שהמסד הישראלי הוא זה שהחליט להקדים את מועד הבחירות לכנסת. הדבר השפיע מאוד על המפלגות ועל התנועות הפוליטיות, ובהן האחים שלנו בפלג השני של התנועה האסלאמית. הם בחרו באופציית הכנסת ואנחנו בחרנו בעמדתנו הקבועה בנוגע לבחירות לכנסת. [...] אנו מדגישים ואומרים שאנו קוראים לאחדות אמיתית של התנועה האסלאמית אך אנו נאלצים לחכות עד למועד המתאים לכך". (www.alarab.net, 24.11.12)

ה. היערכות המפלגות

חד"ש

- ח"כ עפו אגבאריה: חד"ש מציבה את האדם הנכון במקום הנכון ללא קשר לכל שיקול אחר

ד"ר עפו אגבאריה, חבר כנסת מטעם חד"ש, הגיב על הדברים שנאמרו בעניין הרכבת הרשימה של חד"ש, שתרוץ בבחירות ללא שינויים וללא הזרמת דם חדש, ולכן רבים מתארים אותה כ"מפלגה זקנה". אגבאריה אמר כי דברים אלו אינם נכונים בפוליטיקה. הוא ציין כי "חד"ש מציבה את האדם הנכון במקום הנכון, ללא קשר לגילו, וכל עוד הוא נאמן לקו הפוליטי, לעקרונות, ומשיג הישגים למפלגה שהוא מנהיג." [...] אגבאריה הוסיף: "אנחנו מתייחסים באופן שווה לגבר ולאשה, ללא הבדל ביניהם. העובדה שאישה ממוקמת במקום החמישי לא נובעת מכך שהמפלגה משריינת מקום לאישה, אלא מכך שהיא הגיעה אליו בזכות עצמה ומכיוון שהיא מתאימה וראויה למקום הזה. אם תהיה אישה ראויה לעמוד במקום הראשון, השני או השלישי, לא תהיה כל התנגדות. נהפוך הוא". (חדית' אל-נאס, 16.11.12)

- גילוי דעת של חד"ש: יש לנקות את הקלפיות ממפלגות ציוניות

חלקים מתוך גילוי דעת של חד"ש ביישוב אל-בענה: "עם התקרבות מועד הבחירות לכנסת, לא נותר לנו אלא להזכיר לבוחרים מאל-בענה כיצד הם לימדו לקח את המפלגות הציוניות בבחירות הקודמות על רקע הטבח שביצע הכיבוש ברצועת עזה בעת ההיא. ממשלת נתניהו מנופפת באלימות מסוג חדש כלפי הרצועה. היא אינה מאמצת שום סדר יום מדיני כדי להגיע לפתרון הוגן של העניין הפלסטיני, אלא מעמיקה את הכיבוש ואת הפעולות לייחוד ירושלים, ונוקטת מדיניות של אפליה גזענית כלפי אזרחי המדינה הערבים. כולנו סמוכים ובטוחים שנמשיך לשמור על חוסנם של המצביעים, שהושג בבחירות הקודמות, על-מנת שגם בבחירות הפרלמנטאריות הבאות ישובו הקפלות ויהיו נקיים ממפלגות ציוניות". (www.bokra.net, 29.10.12)

בל"ד

- ח"כ לשעבר: בל"ד לא נעלמה מהמפה הפוליטית משום שהיא הכוח המרכזי בציבור הערבי

מתוך דבריו של ואסל טה, בעבר חבר כנסת מטעם בל"ד: "בימים האחרונים, הימרו רבים על כך שמפלגת בל"ד תאבד את התמיכה העממית בה, אלא שהתוצאות וההישגים שהשגנו לאורך 16 שנים הוכיחו שלמפלגה הזו יש צבע משלה וזהות משלה. הן הוכיחו שהיא הפכה להיות גורם בעל מאפיינים ייחודיים משלו המבחינים אותו מאחרים. הוכחנו שאנחנו מהווים היום הכוח המרכזי של הציבור הערבי, אך ניצבים בפנינו אתגרים רבים. בעבר הימרו על כך שבל"ד תיעלם מן המפה הפוליטית, אך האמנתי שהדבר לא יקרה לעולם כיוון שהתנועה הלאומית הכתה שורש בציבור שלנו. למעשה התנועה הלאומית ממלאת את התפקיד הגדול ביותר בשמירה על הזהות הלאומית של הציבור הערבי". (כל אל-ערב, 23.11.12)

- מזכיר בל"ד: אם יפסלו את בל"ד, נקרא להחרים את הבחירות

עוד עבד אל-פתאח, מזכיר בל"ד, אמר: "את הלגיטימציה אנו לא משיגים מהכנסת. אנחנו לא רצים לכנסת כדי להשיג לגיטימציה. בנקודה זו אני אומר שבמצב שבו יפסלו את מועמדותנו לכנסת, אנו נקרא להחרמתה, מפני שאין זה ראוי שהשלטון יכפה עלינו את נציגינו בפרלמנט". (כל אל-ערב, 23.11.12)

- ח"כ חנין זועבי: אנו מדגישים את הממד הלאומי בענייני דיומא ולכן חשוב שנהיה בכנסת

קטעים מתוך ראיון שהעניקה ח"כ חנין זועבי לעיתון הירדני אל-ערב אל-יום: "אני סבורה שהתפקיד העיקרי שלנו, בתור מפלגות לאומיות, הוא לעצב את הזהות הלאומית ולבנות את

מוסדותינו הלאומיים המעצבים זהות זו. התפקיד העיקרי שלנו הוא לשמור על הזהות הלאומית ועל התודעה הפוליטית. לכן, לפני שמתחילים לגבש תכנית מאבק, עליך לעצב את מי שישא על כתפיו תוכנית זו כך שיהיה בעל תודעה לאומית. מדובר אפוא באדם בעל מודעות שנוון למאבק. לדעתי, זוהי הדאגה הראשונה במעלה שלנו, כמפלגות לאומיות. הטיפול בכך מתנהל מחוץ לכותלי הכנסת ולא בתוכה, אולם הייצוג שלנו, הקול שלנו ותפקודנו בתוך הכנסת עוזרים לנו רבות בעיצוב הזהות הלאומית הזו."

"אנו סבורים שהבחירות לכנסת והייצוג שלנו בכנסת הן אחת הדרכים להיאבק למען זכויותינו, אך רק אחת מהן. בשנת 1995 התנהל בבלי"ד ויכוח רציני בשאלה האם להיכנס לכנסת או לא, שהרי אין מדובר בעניין מוגמר ומוכן מאליו. כמו כן, אין זו בחירה אסטרטגית לטווח הארוך או אפילו לטווח הקצר. זוהי אחת מטקטיקות המאבק. ברגע שהימצאותנו בכנסת לא תשרת את התכנית הלאומית שלנו, או שהיא לא תביא לידי ביטוי את התכנית שלנו או את הרף המקסימאלי של מאבקנו, לא נהיה בכנסת. התועלת בהחרמה [של הבחירות לכנסת] היא בכך שההחרמה תהיה עניין קולקטיבי, כלומר ההחרמה צריכה לשרת את התכנית הלאומית שלנו ולא להנמיך את הרף הלאומי המקסימאלי שלנו. שנית, הימצאותנו בפרלמנט לא נמדדת בהישגים הניכרים לעין, כדוגמת מספר החוקים שהעברנו או כאלה שמנענו את העברתם, שהרי אין להשוות אותנו לחברי פרלמנט בצרפת או בירדן. חשיבות הימצאותנו [בכנסת] היא בייצוג הקול שלנו והפרויקט הפוליטי שלנו, בייצוג העם שלנו, בייצוג העניין שלו, במאבק במשטר ובניסיון לשנותו. אנחנו לא אופוזיציה רגילה. אנחנו גם משמשים חיץ לאומי בין המפלגות הציוניות לבין האזרח הערבי המבקש שמישהו יישא באחריות לדרשותיו האישיות והקולקטיביות. אנחנו מעניקים ממד לאומי לענייני דיומא שעלולים לאבד את הממד הלאומי שלהם אם הם יטופלו בידי מפלגות ציוניות."

(18.10.12, www.arabs48.com)

רע"מ-תע"ל-מד"ע

• ח"כ טלב אל-סאנע: אעביר את שרביט ההנהגה לצעירים אחרי שאסיים את כהונתי

במהלך הוועידה החמישית של המפלגה הדמוקרטית הערבית, שנערכת בנצרת, אמר ח"כ טלב אל-סאנע, יו"ר מד"ע: "זו הפעם האחרונה שאני מתמודד בבחירות לכנסת. אנו נעביר את השרביט לצעירים שדרך כוכבם, ואני אפעל על פי הדרך שבה הם יפעלו". [...] אל-סאנע הדגיש את הצורך בשיתוף פעולה נרחב מצד האזרחים הערבים בבחירות לכנסת, כפי שעשו בבחירות לרשויות המקומיות. [...] הוא ציין כי המפלגה [מד"ע] בוחנת את האפשרות לתמוך בהסדר של מדינה [אחת] דו-לאומית ודמוקרטית לאחר שרעיון שתי המדינות נכשל. (חדית' אל-נאס, 23.11.12)

• מוחמד כנעאן: מקווה שהפג הצפוני של התנועה האסלאמית לא יקרא להחרמת הבחירות

מוחמד חסן כנעאן, ראש המפלגה הלאומית הערבית והמועמד השישי ברשימת רע"מ-תע"ל-מד"ע, הביע את תקוותו כי הפג הצפוני של התנועה האסלאמית "לא יקרא להחרים את הבחירות ושיאפשר לכולם להצביע למי שמצפונם מורה להם, למען האינטרס הלאומי". (חדית' אל-נאס, 16.11.12)

• ראש הפלג הדרומי של התנועה האסלאמית: אישית, לעולם לא אתמודד בבחירות לכנסת

ראש הפלג הדרומי של התנועה האסלאמית, שיח' חמאד אבו דעאבס, פסל לחלוטין את האפשרות שהוא יתחרה על מקום בכנסת. הוא אמר: "חס וחלילה, זה אינו מתקבל על הדעת. גם אם הציבור הערבי יסכים פה אחד על מועמדותי לכנסת ויגיש לי אותה על מגש כסף, אני אדחה אותה. אני אישית לא רואה את עצמי במעמד זה. אדברה, אני סבור כי תפקיד ראש התנועה האסלאמית עולה בהרבה על תפקיד בכנסת. אני באופן אישי רואה בכנסת אמצעי אחד של הפעילות האסלאמית. אנו עשויים להשתמש באמצעי זה או עשויים לוותר עליו – הכל בהתאם להחלטה כוללת שתחליט התנועה. עמדתי כלפי הכנסת היא עמדה אישית, ואני מכבד את ההחלטה הכוללת של התנועה. איני רואה בכנסת דבר אסור מבחינה דתית אך היא לא חובה. אנו לא רואים בה דבר פגום או כעברה על ההלכה, ואנו לא מתנערים מן האחריות הנובעת מהכניסה אליה". (כל אל-ערב, 9.11.12)

• ח"כ אברהם צרצור: הכנסת היא אחד ממסלולי המאבק והג'האד האזרחי

קטעים מתוך מאמר עמדה מאת שיח' אברהם צרצור, שכותרתו "אתגרים על סף הבחירות לכנסת": "הפוליטיקה מבחינתנו היא חלק מתפיסה כוללת של השריעה שסיסמתה: "כל עוד זהו אינטרס של המוסלמים, אלה מקבל אותו". זאת בכפיפות מלאה לכללים רבים אשר יש להניח כי ינחו את דרכנו הפוליטית והלא-פוליטית." [...]

"מה שעצוב ואף מגוחך הוא שאנו שומעים קולות מתוך הציבור שלנו, ואין זה חשוב כרגע מהם עמדותיהם או שיוכם, הקוראים להחרמת הבחירות. הם ממשיכים להחזיק בטיעונים שאבד עליהם הכלח אשר אינם משכנעים אפילו ילדים קטנים, וזאת בחברה שבה שיעור התודעה הדתית והלאומית נמצאים בעלייה. חברה זאת מתאפיינת בנכונות להילחם בפחדים ללא שום היסוס, בנכונות לחזק את הנוכחות בכל מקום, בתוך הכנסת ומחוצה לה, ובנכונות לגייס את הכוח הפוטנציאלי הטמון בה על-מנת לפעול בכל מסלולי המאבק והג'האד האזרחי, ובהם הפרלמנט. זאת כדי למנוע מזאבי הפוליטיקה הישראלית לנצל הזדמנויות וכדי לחסום את הדרך בפני אלה הגונבים את רצונו של העם. מצער שחלק מהגורמים האלה מתייחסים למסלולי המאבק האלה כאילו שקיימת ביניהם סתירה. אנחנו בתנועה האסלאמית מתנגדים לכך שהמאבק הציבורי יתבטא רק בבחירות לכנסת. לכן כאשר החליטה התנועה להשתתף בבחירות בשנת 1996, היא יצרה מסלול מאבק נוסף על עשרות מסלולים אחרים שאותם אימצה תנועתנו המבורכת כשירות למען הציבור שלנו, והיא ממשיכה לבצעם בכל כוחה. היא ראתה במסלול החדש הזה [הכנסת] ככזה המחזק את המסלולים האחרים ותומך בהם."

"אנחנו, הפלסטינים בשטחי 48, חיים במצב קשה מאד שלא משאיר לנו כל אפשרות מלבד להשתתף במלוא האפקטיביות בכל תחומי החיים, ולנצל כל מוסד רשמי או עממי שיכול לשרת אותנו ולהגן עלינו מפני פגיעה או סכנה, ולו הקלה ביותר. זאת בתנאי שהדבר לא עומד בסתירה עם עקרונותינו הדתיים והלאומיים. למשל, הצבא, מנגנוני הביטחון השונים והשירות האזרחי במתכונתם הציונית, הם דוגמה למוסדות שאנו מתנגדים לקחת בהם חלק בשל סיבות הידועות לכל. האתגר הגדול העומד בפנינו כציבור ערבי הוא במידת הצלחתנו להפוך את מסלולי המאבק השונים בתוך הכנסת ומחוצה לה, למערכת מאבק מתואמת בעלת הישגים מצטברים שתגרום לציבור שלנו להתעורר." (3.11.12, www.alarab.net)

דע"מ – ארגון הפעולה הדמוקרטי

• הודעת המפלגה: מפלגה יהודית-ערבית בעלת סדר יום חברתי תשיב את אמון הבוחרים

קטע מתוך הודעה לעיתונות של מפלגת הפועלים, "דע"מ": "לאחר שנכשלו כל הקריאות לאחד את הרשימות הערביות, הציבור הערבי נשאר מתוסכל וכועס. במהלך ארבע שנים הוכיחו שלוש המפלגות הערביות – רע"מ-תע"ל, חד"ש ובל"ד – שהן איבדו כל השפעה בפוליטיקה הישראלית ובחקיקת חוקים, ושאין להן השפעה בכל מה שנוגע למדיניות הממשלה כלפי הערבים. [...] בשל העיסוק בסדר יום לאומי בלבד והזנחת העניינים הבוערים אשר מהם סובל הציבור הערבי, כגון עוני, תעסוקה, מגורים וחינוך, צפוי שיעור ההצבעה לרדת מתחת ל-50%. [...] הנטייה להימנע מהצבעה היא מתנה לימין הישראלי אשר שואף לבטל את זכותם של הערבים להשתתף בבחירות. [...] מפלגה יהודית-ערבית אשר מתבססת על אג'נדה חברתית ושיש לה עמדה פוליטית ברורה, תיחשב להזדמנות פז עבור האזרחים הערבים אשר מסרבים להמשיך ולהיגרר אחר המפלגות הערביות ולכן נמנעים מלהצביע". (8.12.12, www.panet.co.il)

מפלגה חדשה: התקווה לשינוי

• הודעת המפלגה: נשב בכל קואליציה ממשלתית כדי לדאוג למצב חברתי והכלכלי של החברה הערבית

בהודעה מטעם מפלגת התקווה והשינוי נמסר: "מפלגת התקווה והשינוי היא מפלגה חדשה שהוקמה בראשית השנה. היא מציבה בראש סדר היום שלה את העניינים החברתיים והכלכליים, ובמיוחד את שיפור המצב החברתי והכלכלי בקרב האזרחים הערבים. [...] המפלגה לא תשב בחיבוך ידיים ולא תשב באופוזיציה, אלא תפעל להשתתפות פעילה בקבלת החלטות. היא תעשה כל שביכולתה להשתתף בכל קואליציה ממשלתית, בתנאי שהממשלה תתחייב לביצוע האג'נדה שמציגה המפלגה במצע שלה בבחירות. בראש ובראשונה מדובר בהקצאת תקציבים ובהקמת

תשתיות הנדרשות לשיפור המצב החברתי והכלכלי של האזרח הערבי בארץ. לא ניתן להשפיע על מהלך העניינים אלא רק באמצעות שותפות בקבלת החלטות ובחלוקת התקציב הכללי של המדינה. [...] יש לזכור כי החברה שלנו הגיע אל פי תהום, והיא חיה במעגל של אלימות על כל צורותיה. החברה סובלת מאבטלה גואה, מקרע במרקם החברתי והמשפחתי כתוצאה מהמצב הכלכלי הקשה. אנו מקווים לחולל את השינוי המיוחל, ונשתדל להגשים אותו הלכה למעשה. עלינו להפסיק עם סיסמאות ועם התלהמויות שאינן מספקות פת לחם לאף אזרח המצוי מתחת לקו העוני." (13.12.12, www.alarab.net)

מפלגת העבודה

• מועמד במפלגת העבודה: מפלגת העבודה תתחרה במפלגות הערביות על קולות הערבים

אראל מרגלית, המועמד במקום העשירי ברשימת העבודה לבחירות, הדגיש כי "לא תהיה הנהגה במפלגת העבודה שלא תושיט ידה לציבור הערבי, ועל כן לא תהיה הנהגה שלא תפעל יחד עם המגזר הערבי, שהרי הוא שותף ברור". מרגלית הוסיף: "כל פעם שמפלגת העבודה הייתה חזקה בבחירות, זה היה בזכות השתתפות הערבים, שכן לערבים תפקיד חשוב במפלגה ובהנהגתה." לדבריו, "לא פחות מ-7,000 ערבים שהתפקדו למפלגה עובדים למען גיוס מתפקדים ומצביעים למפלגה מהמגזר הערבי. [...] מפלגת העבודה מסתכלת לעבר הערבים בצורה שונה מהמפלגות הימניות הקיצוניות. הנהגת המפלגה הייתה הראשונה שהושיטה יד לפלסטינים וקיבלה החלטה היסטורית לחלק את המדינה לשתי מדינות. על כך היא שילמה מחיר כבד ואיבדה את מנהיגה יצחק רבין. כמו כן היא הראשונה שמינתה שר ערבי ראשון במדינת ישראל". מרגלית הציג את תכניתו לשלב את בני המיעוט הערבי בתחום ההיי-טק ולהשקיע בהם, ואמר כי הוא סבור שתחום זה הוא "דוגמה קטנה לדו-קיום בין יהודים וערבים, ניהול המדינה והשגת איכות חיים רצויה. הצלחה בהיי-טק תפתח אפשרויות עבודה ותפיח חיים בכלכלת המיעוט הערבי והמדינה באופן כללי". מרגלית סיכם: "מפלגת העבודה תתחרה במפלגות הערביות על קולו של הבוחר הערבי". (כל אל-ערב, 16.11.12)

מרץ

• עיסאווי פריג', מועמד ערבי ברשימה: מרץ תגדיל פי שלושה את כוחה ברחוב הערבי

קטעים מתוך ראיון עם עיסאווי פריג', המועמד במקום החמישי ברשימת מרץ: "כאזרח מדינת ישראל, ערבי-פלסטיני, אני סבור שאסור לנו כאזרחים ערבים להסתפק עוד בתפקיד 'המוכיח בשער' השמור למפלגות הערביות. אינני רוצה להיות מי שרק אומר את הדברים הנכונים. אני מבקש שותפות בעשיית המעשים ובהתוויית דרכה של מדינת ישראל. מרץ, כמפלגה יהודית-ערבית בהגדרתה, היא המקום היחיד שבו קיימת שותפות אמת שנובעת מתפיסת עולם. כולי תקווה שהשותפות הזו תשמש דוגמה למקבילה דומה במישור הלאומי."

"מרץ זוכה לאהדה גדולה ברחוב הערבי, אבל בשלוש מערכות הבחירות האחרונות היא לא השכילה להציב מועמד ערבי במקום ריאלי. אני יכול לומר בביטחון שמרץ תגדיל בבחירות האלה את כוחה באופן משמעותי ותזכה במגזר הערבי לפחות לפי שלושה קולות ממה שקיבלה בעבר. ערביי ישראל רוצים לראות את נציגיהם שותפים למערכת קבלת החלטות ולא משמשים רק כיות מחמד שמקשטות רשימות לכנסת."

בתשובה לשאלה כיצד מרגיש חבר ערבי במפלגה ציונית, השיב פריג': "אני אגדיר את עצמי איך שאני רוצה ואתה תגדיר את עצמך איך שאתה רוצה. לנו במרץ יש מצע חברתי מדיני כלכלי משותף, וזה מה שמנחה אותנו. [...] די לתפיסה שקובעת שמה שטוב ליהודים רע לערבים או להפך. מרץ באה להציג עמדות שלפיהן מה שטוב ליהודים טוב גם לערבים. אני מרגיש כך, וכמוני חשים רבים במגזר". (מעריב, 13.11.12)

ש"ס

• **אריה דרעי: אנחנו דואגים למי שאין להם, וזהו בדיוק המקרה של המגזר הערבי**

מתוך כתבת תחקיר שכותרתה "ש"ס מחזרת אחרי הקול הערבי": לדבריו של אריה דרעי, "רוב המגזר הערבי נמצא במדינה של אלה שאין להם, ואנחנו דואגים לאנשים האלה. הם רוצים לשמור על המורשת שלהם וגם אנחנו רוצים לשמור על שלנו. אני מקווה שכך נוכל לעזור להם כמו שנעזור לאחרים". [...] יו"ר רע"מ-תע"ל, ח"כ אברהם צרצור, אמר לפני כמה ימים כי ייתכן ו"ש"ס של דרעי" תגנוב למפלגות הערביות קולות. בעבר, בעת שכיהן דרעי כראש ש"ס, הוא פנה לקול הערבי ואף זכה לקולות רבים ביישובים הערביים והחזיק בהם סניפים ופעילים. דרעי, כשר הפנים, סייע לרשויות הערביות, וגם המינויים שביצע בוועדות קרואות השקיעו רבות בחיזוק התנועה במגזר. [...] בשלב זה עושה רושם כי דרעי הוא היחיד מהמפלגות הציוניות-יהודיות הפוזל כבר עתה לקול הערבי. (עובדה, 9.11.12)

ו. נתוני רקע

שיעור ההשתתפות בבחירות ביישובים הערבים והדרוזים: 2009-1992⁵

ערבים ודרוזים	כלל האוכלוסייה	
69.7%	77.4%	1992
77.0%	79.3%	1996
75.0%	78.7%	1999
18.0%	62.3%	* 2001
62.0%	67.8%	2003
56.3%	63.2%	2006
53.4%	64.7%	2009

* ב-2001 נערכו בחירות לראשות הממשלה בלבד.

דפוסי ההצבעה בבחירות ביישובים הערבים והדרוזים: 2009-1992⁶

מפלגה	1992	1996	1999	2003	2006	2009
חד"ש *	23.4%	37.0%	21.3%	28.3%	24.3%	27.5%
הרשימה המתקדמת לשלום	9.2%					
מד"ע	15.1%					
רע"מ / רע"מ-תע"ל **	25.4%	25.4%	30.5%	20.0%	27.4%	32.1%
בלי"ד ***			16.8%	20.9%	20.2%	22.3%
סה"כ מפלגות ערביות וערביות-יהודיות (לא ציוניות)	47.7%	62.4%	68.6%	69.2%	71.9%	81.9%
העבודה	20.3%	16.6%	7.4%	8.8%	12.8%	4.6%
מרץ	9.7%	10.5%	5.0%	4.8%	2.8%	1.4%
קדימה					6.8%	3.7%
ליכוד	8.9%	2.2%	4.8%	4.1%	0.9%	2.1%
שי"ס	4.9%	1.3%	3.5%	3.6%	2.9%	2.0%
אחרות	8.5%	7.0%	10.7%	9.5%	1.9%	4.3%
סה"כ מפלגות ציוניות ויהודיות	52.3%	37.6%	31.4%	30.8%	28.1%	18.1%

* בבחירות 1996 כללה רשימת חד"ש גם את בלי"ד. בבחירות 2003 חברה תע"ל לחד"ש.
 ** רע"מ השתתפה לראשונה בבחירות 1996 כרשימה משותפת למד"ע ולפג הפרלמנטארי של התנועה האסלאמית. בבחירות 2006 חברה תע"ל לרע"מ.
 *** בבחירות 1999 התמודדה בלי"ד ברשימה משותפת עם תע"ל. בבחירות 2003 ואילך התמודדה בלי"ד באופן עצמאי.

⁵ הנתונים על הבחירות בשנים 2006-1992 נלקחו מתוך: אלי רכס ואריק רודניצקי (עורכים), **אוגון מידע – החברה הערבית בישראל** (נווה אילן: יוזמות קרן אברהם, 2009). פרק 6: "הפוליטיקה הערבית בישראל". הנתונים על הבחירות בשנת 2009 נלקחו מתוך: אפרים לביא ואריק רודניצקי (עורכים), **הפוליטיקה הערבית והבחירות לכנסת ה-18: גיליון מס' 3** (אוניברסיטת תל אביב: תכנית קונרד אדנאואר לשיתוף פעולה יהודי-ערבי, 26 בפברואר 2009).

⁶ הנתונים כוללים התפלגות ההצבעה ביישוב הערבי והדרוזי למפלגות שעברו את אחוז החסימה. מקור הנתונים: ראו הערה 5 לעיל.